

REALITĂȚI BASARABENE ÎN CORESPONDENȚA LUI IVAN AKSAKOV

Istoria literaturii secolului al XIX-lea înregistrează, în doar două generații, patru scriitori cu numele Aksakov: Serghei Timofeevici și trei dintre copiii acestuia, Konstantin, Ivan și Vera. Citiți și apreciați în Rusia, Aksakovii sînt aproape necunoscuți în mediul literar românesc. Doar *Serghei Aksakov* este pomenit, la un moment dat, de Alexandru Odobescu, în captivantul și eruditul său „mozaic” eseistic (rușii l-ar numi *poem*) din 1874, *Pseudo-kinegetikos*, pentru că „a înprospătat și a dezvoltat, cu un talent admirabil și de tot original în sălbăticia sa, acel tabel al stepei din Rusia meridională, pe care l-a schițat mîna de maestru a lui Gogol”¹. Numai că autorul *Falsului tratat* nu-l citise pe Aksakov, referințele sale se bazau exclusiv pe „spusele lui Hasdeu”, care îi vorbise în termeni elogioși despre cartea acestuia, *Povestirile și amintirile unui vînător despre diferite isprăvi*, publicată în 1855 și, cu siguranță, despre o altă capodoperă din acei ani, *Povestirile unui vînător* (1852), semnată de Turgheniev. Oricum, în anii în care Odobescu se documentează pentru a-și scrie lucrarea, deschiderea noastră față de universul cultural rus era aproape inexistentă, iar „radicalele principii de suprem și absolut patriotism” impuneau ca „muscalii” să fie „în genere priviți ca inamici și răuvoitori ai naționalității noastre”, iar dacă vorbea „cineva despre slavoni, fie în materie de literatură, de filologie, de istorie și, mai ales, de agricultură”, după cum observă cu sarcasm autorul, „apoi îl lua lumea la ochi și-și aprindea paie în cap”. Odobescu nu avea temeri de acest gen², iar *Mincinoasa carte de vînătorie* a acestuia trebuie reținută și pentru aprecierile, printre cele mai timpurii la noi, la adresa creației a trei mari scriitori ruși, Gogol, Aksakov și Turgheniev.

Victimă a tuberculozei la 43 de ani, cel mai mare dintre descendenții lui Serghei Timofeevici, istoricul și filosoful *Konstantin Aksakov*, a fost unul din principalii ideologi și promotori ai slavofilismului, remarcîndu-se, în egală măsură, și pe tărîmul poeziei, al publicisticii și al criticii literare. El a militat, în scrierile sale, pentru întoarcerea la idealurile Rusiei moscovite, pentru eliberarea rușilor de

¹ Desigur, în ampla nuvelă *Taras Bulba*, apărută, în forma ei de-acum, în 1842.

² Deși opinia publică de la noi, în excesul ei de patriotism, avea ce să-i impute: tatăl său, colonelul Ioan Odobescu, luptase în armata țarului și participase la arestarea membrilor Guvernului provizoriu din Muntenia, scriitorul se căsătorise cu una din fiicele lui Pavel Kiseleff, Sașa Prejbeanu, călătorise el însuși în imperiu, la Sankt-Petersburg.

„moda apuseană”, a criticat încercările de pune semnul egalității între ceea ce este european cu ceea ce e general uman, a definit relația dintre putere și popor („Puterii îi revine dreptul de a acționa și, prin urmare, de a legifera, iar poporului, dreptul la opinie și, prin urmare, la cuvânt”)³.

Talentul n-a ocolit-o nici pe fiica mai mare a lui Serghei Aksakov, *Vera*, în al cărei *Jurnal* pe anii 1855-1856 și 1860, regăsim reflectate idei și personalități ale vieții moscovite de la mijlocul veacului al XIX-lea⁴. Vera Sergheevna era sufletul salonului literar al Aksakovilor din Moscova, precum și în cel de la Abramțevo, saloane prin care au trecut nume ilustre ale culturii acestei țări, de la Gogol, Homiakov și Kireevski, la Turgheniev, Tiutcev, Vasnețov sau Repin. În plus, ea a redactat, după dictare, cartea tatălui ei, *Istoria cunoștinței mele cu Gogol*, după ce acesta și-a pierdut vederea.

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra personalității lui Ivan Sergheevici Aksakov (1823 – 1886), întrucât de numele său se leagă documentele publicate mai jos. Lider al mișcării slavofile, poet, eseist, fusese numit de contemporani, datorită problemelor avute cu editarea, „pătimitorul înflăcărat al cenzurii tuturor epocilor și tendințelor”, autoritățile suprimându-i rînd pe rînd, adesea după un singur număr, mai toate publicațiile: *Moskovskij sbornik*, *Parus*, *Den*, *Rus*, *Moskva*. De altminteri, în această direcție a publicisticii, Ivan Aksakov nu are egal în întregul veac al XIX-lea. Numit secretar la Departamentul de Justiție, iar apoi funcționar cu însărcinări speciale pe lângă Ministerul de Interne, a avut prilejul să colinde imperiul de-a lungul și de-a latul⁵, să cunoască oameni și locuri, să culeagă impresii și date, să observe viața de zi cu zi a rușilor, dar și a altor naționalități trăitoare în Rusia, și să consemneze aceste lucruri în scris. Trimețea, cu o regularitate nemțească, de două ori pe săptămână, rapoarte și scrisori redactate impecabil, pline de amănunte și de culoare a locului, cu remarcabile fiziologii individuale sau de grup, redacta studii și articole. Persoană incomodă, sinceră, iscoditoare, obișnuită să meargă pînă la esența lucrurilor, nu avea cum să fie pe placul șefilor săi ierarhici, care-l doreau plecat cît mai departe de capitală, cu misiuni dintre cele mai năstrușnice și mai dificile, după principiul: „calul care trage, pe acela îl și încărcăm”. Aksakov a înțeles destul de repede că vocația sa nu

³ Principalele sale idei sînt cuprinse în studiile: *Despre starea de lucruri din interiorul Rusiei* (1855) și *Despre renașterea rusă* (1856).

⁴ Prima ediție a *Jurnalului* a apărut în 1913. De curînd, comemorînd un secol de la prima ediție, Institutul de Literatură rusă din Sankt-Petersburg (Casa Pușkin) a publicat o ediție critică a textului, incluzînd pentru înția oară corespondența autoarei și *Jurnalul* pe 1860.

⁵ Ca funcționar, a fost trimis în regiunile Astrahan, Pskov, Kaluga, Iaroslav, în Basarabia, la Sankt-Petersburg și în Ucraina.

e cea de funcționar, că la serviciu putea fi util „doar într-o formă personală, încalcând legea”, iar activitatea desfășurată pe teren l-a convins de „inutilitatea muncii pe plan obștesc”. Singura lui ocupație de suflet, în scurtele răgazuri pe care i le oferea serviciul, o reprezenta literatura, compunerea de poezii. În momentul în care contele Lev Perovski, șeful său de la Ministerul de Interne⁶, îi dă de înțeles că îndeletnicirile din timpul liber nu cadrează cu funcția pe care o deține în cadrul instituției, Aksakov își dă demisia și se consacră în întregime scrisului.⁷ Lucrurile se petreceau în 1852, iar adevăratul motiv al nemulțumirii ministrului l-a constituit apariția, în *Moskovskij sbornik*, a unor fragmente din amplul poem la care lucra pe atunci, *Vagabondul*, poem despre un țaran fugar, pornit în căutarea unei vieți mai bune, îndrăzneală de neconceput pentru stăpînii de atunci ai celor mulți. Din acel moment, Aksakov a părăsit doar sporadic Moscova, pentru a pleca în străinătate, pentru a alcătui un studiu asupra iarmaroacelor din Ucraina, iar în timpul Războiului Crimeii, pentru a conduce un detașament de voluntari, prilej cu care a vizitat, pentru a doua oară, ținutul dintre Prut și Nistru.

Cei zece ani de serviciu ai lui Ivan Aksakov, cînd a putut să-și aline cu asupră de măsură „spiritul de rătăcitor”⁸, ca și călătoriile pe cont propriu de mai tîrziu, l-au ajutat nu doar să-i înțeleagă pe cei din jur, dar s-au dovedit benefici și pentru literatură: în urma acestor itinerarii au rezultat cîteva din cele mai bune studii ale sale, pe teme dintre cele mai diverse, precum depopularea Rusiei, rivalitatea dintre Moscova și Petersburg, istoria zemstvei, relația Rusiei cu Occidentul, destinul acesteia, caracterul rușilor, chestiunea evreiască, comerțul din imperiu și multe, multe altele. Însă cel mai mare cîștig al acestor „plecări de acasă” îl reprezintă corespondența scriitorului, întinsă pe mai multe decenii, un jurnal al celor „văzute și auzite”, și, în același timp, un veritabil „letopiseț” al trăirilor sufletești aksakoviene. Pentru că în aceste scrisori s-au întîlnit, printr-o fericită coincidență, autorul talentat, instruit și fin observator, cu una din cele mai sensibile și mai oneste persoane din imperiu. Fără îndoială, și în Rusia scriitorul se afla „supt vremi”, iar vremile nu erau nicidecum potrivite pentru sinceritate. „Tu, se pare, nu înțelegi cuvîntul « precauție »”, îl avertiza, circumspect, tatăl său, dar, în același timp, îl și încuraja să continue acest jurnal epistolar⁹, convins fiind de marea lui valoare documentară și, desigur, literară. Or, pentru opiniile exprimate tranșant de Aksakov în epistolele adresate „celor de acasă” și pentru „modul liberal de gîndire” va fi arestat el în 1849, spus interogatoriului și, în cele din urmă, eliberat,

⁶ Ivan Aksakov este numit funcționar cu însărcinări speciale pe lîngă Ministerul de Interne în anul 1848.

⁷ Același lucru i-a fost sugerat, cu un alt prilej, și lui Vladimir Dahl, autorul celebrului *Dicționar explicativ al limbii ruse vii*, însă acesta, neavînd alt mijloc de existență, s-a conformat.

⁸ „Vreau să colind prin Rusia, și atît”, dădea el glas unei dorințe mai vechi, din perioada absolvirii Școlii juridice imperiale din Petersburg.

⁹ „Scrisorile îmi țin loc de jurnal”, afirmă, la un moment dat, autorul.

după ce Nikolai Pavlovici, suveranul de atunci, citise cu atenție răspunsurile date în scris de Ivan Sergheevici la întrebările anchetatorilor. Din fericire, scrisorile n-au fost citite doar de jandarmii Secției III din cadrul Cancelariei imperiale: în salonul Aksakovilor ele erau încredințate spre lectură celor mai apropiați prieteni, lui Gogol, Samarin, Homiakov, trezind entuziasmul și admirația acestora.

Prin frumusețea stilului, prin bogăția de conținut și prin acuitatea problemelor pe care le dezvoltă, scrisorile lui Ivan Aksakov pot fi comparate doar cu *Jurnalul de scriitor* al ilustrului său contemporan, Fiodor Dostoievski. Lectura în paralel a celor două texte scoate în evidență o serie de elemente comune, cum ar fi structura compozită (inclusiunea elementelor autobiografice, a reperelor de istorie literară, a fizionomiilor etnice, a unor fragmente beletristice, a însemnărilor de călătorie, a secvențelor de critică literară și de memorialistică), pasiunea pentru detaliul relevant, ampla panoramă asupra „vieții vii” rusești, deosebita receptivitate față de schimbare, față de nou, ușoara idealizare a trecutului, tendința de a supraevalua virtuțile morale ale mușicului rus. Ambele texte sînt și laboratoare de creație, și barometre pentru ideile care circulau în epocă, și tablouri ale societății ruse de la mijlocul și din a doua parte a secolului respectiv. Există, desigur, și particularități ce le individualizează, cum ar fi caracterul „static” al relatării la Dostoievski și deosebita dinamicitate a discursului aksakovian, dialogul pasional cu cititorii în *Jurnal* și tonul de confesiune, nevoia de verificare a propriilor opinii din scrisori. Aksakov e un bun portretist, tablourile de natură, prezentarea tîrgurilor și cătunelor, descrierea interiorului locuințelor, a fizionomiei persoanelor cunoscute se regăsesc la tot pasul în textul acestuia, în vreme ce Dostoievski nu pare interesat de acest aspect, el fiind atras mai curînd de universul ideilor, de situația politică, de rivalitatea din lumea literară. Autorul *Jurnalului* e mai orgolios, mai pătimaș, în vreme ce semnatarul scrisorilor e o fire contemplativă, meticuloasă, așezată. Ritmicitatea textului dostoievskian este dată de zbuciumul ideilor, de rezolvarea uneia sau alteia dintre probleme, în vreme ce discursul lui Aksakov e, în cea mai mare parte, linear, fără mari digresiuni, ordonat cronologic, ritmul intern fiind asigurat de încheierea unei epistole și începerea alteia noi, de poposirea într-o nouă localitate, cu consemnarea, aproape de fiecare dată, a timpului și locului de expediție. Pînă și mijlocul de transport la care recurge Ivan Sergheevici în peregrinările sale – sanie, teleagă, chibitcă, în funcție de vreme – se supune parcă voinței autorului și-și adaptează viteza de deplasare la ritmul narațiunii. În același timp, și un text, și celălalt sînt dări de seamă asupra stării de lucruri din Rusia, asupra fenomenelor surprinse, asupra vieții sociale în ansamblu. Dacă Dostoievski se întorcea la jurnal în pauzele de lucru la marile sale romane, pentru Aksakov redactarea scrisorilor și refugiul în literatură erau remedii la rutina activității de funcționar, la lipsa de poezie a muncii de revizor și de inspector.

În toamna anului 1848, abia transferat la Ministerul de Interne, Ivan Aksakov este trimis în Basarabia cu o dublă misiune: oficial, pentru a inspecta magaziile de cereale și școlile evreiești, iar în secret, pentru a studia schisma¹⁰ și a vedea „starea de spirit a schismaticilor”¹¹ după înființarea, cu doi ani mai înainte, a Mitropoliei Ortodoxe de Rit Vechi de la Fântâna Albă. Scriitorul poposea pentru întâia oară în ținutul delimitat de râurile Prut și Nistru, cu un destul de sărac bagaj de cunoștințe cu privire la realitățile de aici, limitat la rapoartele lui Nikolai Nadejdin¹² și la câteva însemnări despre Basarabia, aparținând unor precursori, precum Sumarokov¹³, Ivan Petrovici Liprandi¹⁴ ori Aleksandr Veltman¹⁵. Are prilejul să străbată acest meleag de la un capăt la altul, să descrie grupurile etnice întâlnite, să-i compare pe moldoveni cu *hoholii*, cu rușii și cu evreii, să-i urmărească pe lipoveni¹⁶ și pe *molocani*¹⁷, să se mire de rodnicia pământului și de lenea, aproape proverbială, a stăpînîilor acestuia („moldoveanul e chiar mai leneș decît hoholul”),

¹⁰ Marea schismă din Biserica rusă, petrecută la mijlocul veacului al XVII-lea, în timpul țarului Aleksei Mihailovici și a patriarhului Nikon.

¹¹ Mai exact, a ortodocșilor de rit vechi, refugiați la marginea imperiului și dincolo de granițele acestuia, în urma persecuțiilor la care au fost supuși de către autorități și de reprezentanții Bisericii oficiale. În Basarabia și în Principatele dunărene, aceștia sînt cunoscuți sub numele de *staroveri* sau *lipoveni*.

¹² Nikolai Ivanovici Nadejdin (1804 – 1856), critic, profesor universitar, filosof, jurnalist, funcționar cu însărcinări speciale la Ministerul de Interne, ca și Ivan Aksakov. În 1845, publică studiul *Cercetare despre erezia scapetă*, iar în 1846, raportul *Despre schismaticii de peste graniță*, ambele cunoscute de către autorul epistolelor la care ne referim.

¹³ Pavel Ivanovici Sumarokov (1767 – 1847), autor al cărții *Călătorie prin întreaga Crimee și Basarabia în 1799*.

¹⁴ Ivan Petrovici Liprandi (1790 – 1880), general maior, istoric, memorialist. A scris mai multe articole despre ortodocșii de rit vechi, publicate în reviste prestigioase ale vremii, cum ar fi *Russkii arhiv* sau *Russkaja starina*.

¹⁵ Aleksandr Fomici Veltman (1800 - 1870), cartograf, lingvist, arheolog, scriitor. În ținutul dintre Prut și Nistru a slujit vreme de 12 ani, între 1818 și 1831, redactînd o *Schiță a vechii istorii a Basarabiei* (1828).

¹⁶ Concluzia pe care o trage cu privire la lipoveni era contrară celei existente la Curte și printre demnitarii Ministerului de Interne. Se știe că politica imperială în ce-i privește pe schismatici era tranșantă: să fie trecuți cu forța în sînul Bisericii oficiale. Aksakov însă a luat atitudine împotriva prigoanei la adresa lor, a condamnat amestecul poliției în problemele Bisericii și a acuzat guvernul că s-a făcut singur vinovat de „trăinicia și răspîndirea acestui fenomen”, prin persecuții, privări de libertate și crime, la care i-a supus pe schismatici, „din care cauză aceștia fie că au fugit peste graniță, fie c-au devenit din schismatici pe față, schismatici ascunși”. A se vedea raportul lui Aksakov, *Relatare despre schismaticii din Basarabia*, prezentat ministrului la revenirea din misiune și publicat ulterior în revista *Russkij Arhiv*, t. 3, 1888.

¹⁷ Sectă desprinsă, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din rîndul *duhoborilor* (al „luptătorilor întru duh”). Își trag numele de la obiceiul de a consuma în post lapte (rs. *moloko*), derivate ale acestuia și ouă. Cîteva grupuri de molocani s-au stabilit și la noi, în Moldova și în Dobrogea.

să prezinte modul de organizare a gospodăriilor țărănești, să pătrundă în case și să observe tot ce ține de traiul oamenilor simpli: interiorul locuințelor, felurile de bucate, îmbrăcămintea, podoabele și pieptănătura femeilor, să facă referiri la limba vorbită, la tradiții, moravuri, religie și obiceiuri. Scrisorile lui Ivan Aksakov, redactate în Basarabia¹⁸, reprezintă un document al epocii, unic în felul lui, complex și, în același timp, captivant. Ele sînt citite cu mare interes și de către destinatari. „Faptul că ai ajuns acolo, scrisorile tale vii au descoperit pentru mine o nouă Americă”, îi scrie tatăl său, urmărind pe hartă itinerarul fiului, într-un ținut de curînd alipit imperiului și, prin urmare, încă puțin cunoscut rușilor. Iar semnatarul scrisorilor încearcă să umple acest gol de informație, strecurînd în epistole date istorice și referințe geografice, amănunte privind felul de a fi al moldovenilor, modul în care țaranii lucrează pămîntul, raporturile acestora cu stăpînii moșiilor. Atunci cînd are prilejul, ni-i prezintă pe moșieri (Donici¹⁹, Sturdza, Cantacuzin), realizează portrete ale guvernatorului acestei regiuni²⁰, ale domnului Moldovei²¹, ale malorușilor, evreilor, bulgarilor, cazacilor nekrasoviști și, desigur, ale moldovenilor. Este un bun psiholog, știe să se apropie de oameni, să le cîștige încrederea, să le asculte ofurile. Nedreptatea, abuzurile, sărăcia îl indignează: „Cîtă ticăloșie și putreziciune e în tine, Rusie!”. După principiile slavofilismului, este atent la moravuri, tradiții, folclor, muzică și sărbători. Remarcă frumusețea evreicelor, deosebita predilecție pentru curățenie și frumos a moldovencelor, simplitatea și eleganța portului, gustul artistic al femeilor maloruse. Foarte interesante pentru cititorii de astăzi sînt imaginile unor așezări vizitate de scriitor la mijlocul veacului al XIX-lea: Chișinău, Vilково, Chilia cu cetatea ei, Izmail, Bender, după cum constatăm că Aksakov era atent și la evenimentele politice, urmărind cu atenție consecințele tulburărilor din Principate din acel frămîntat an 1848. În această privință, a suflului revoluționar ce se propagase în întreaga Europă și amenința chiar Rusia, autorul își luase, din cîte se pare, măsuri de precauție, mascîndu-și în scrisori adevăratele gînduri. Cît despre savoarea pe care o oferă textul scrisorilor lui Aksakov, stă mărturie fragmentul de mai jos, privitor la moldoveni:

Răsfățat de bogăția nesecată a gliei, [moldoveanul] nu se preocupă de nimic, nu-și bate capul cu iarna, cum se întîmplă la noi; aproape toate muncile se fac în aer liber, în

¹⁸ În Basarabia, Aksakov poposește pe 11 noiembrie 1848 și va rămîne pînă pe 29 decembrie. Va redacta 14 scrisori, destul de întinse, în care va surprinde realitățile de aici.

¹⁹ Discutînd cu Donici pe marginea situației agrare din părțile locului, Aksakov remarcă faptul că țaranilor basarabeni li s-a luat aproape tot pămîntul. Donici îi replică, spunînd că, luîndu-le pămîntul, moșierii „le-au arătat țaranilor o mare dragoste”, fiind vorba mai curînd de o „binefacere”.

²⁰ Pavel Ivanovici Fiodorov (1791 – 1855), general-locotenent. A fost guvernator al Basarabiei vreme de două decenii, între 1834 și 1854.

²¹ La acea dată, domn al Moldovei era Mihail Sturza (1834 – 1849). Aksakov nu se sfiește să-l caracterizeze plastic: ”Un porc de primă mînă!”.

afara casei... de aceea le și e atât de curată locuința. Moldoveanul care nu face decât să treacă o singură dată cu plugul prin pământul neîngrășat cu gunoi și acesta rodește ce trebuie, ară doar acea suprafață care îi e necesară pentru a se hrăni cu mămăligă el și familia... Dacă există și oameni înstăriți, aceștia au alte îndeletniciri. Însă puteau fi de zece ori mai bogați. În afara graniței, câștigul pe pîine este foarte bun, iar în ultima vreme moșierii moldoveni au înțeles acest lucru. Cornutele, preferate datorită greutateii lor altor dobitoace, se cumpără bine în Austria, unde e o bagatelă să le mîi, căci nutrețul e gratuit... Țăranii ruși care s-au strămutat în aceste părți au devenit bogătași în toată regula, numai că prețul scăzut al vinului îi distruge: beau în disperare... Cînd vede un rus ce merge noaptea cu căruța, moldoveanul îi spune: « Ia uite, ce prost! Dumnezeu a poruncit să lucrăm ziua, iar noaptea să ne odihnim, iar el de porunci n-ascultă ». Dimineața nu iese din casă la lucru fără să-și ia micul dejun; doar ce ajunge, tîrîndu-se cu boii săi, pe cîmp, că se și întinde să se odihnească; nici nu se-apucă bine de lucru, că iată și vine nevasta cu prînzul. Își oprește boii, îi deshamă, prînzește, pentru ca, în cele din urmă, după o jumătate de oră de muncă, să găsească de cuviință să-i adape; un băiat va mîna boii, iar el se culcă din nou, și totul cam în acest fel. Este o lene tipic italiană! E greu să recunoști în ei pe urmașii romanilor! Toate treburile în gospodărie le face femeia; ea îl ajută chiar și la muncile cîmpului, îl îmbracă, țese covoare. Dacă intrați în casă, vă va mira curățenia, ordinea, ba chiar bunul gust. Lavițele largi sunt întotdeauna acoperite de covoare; dinspre perete, în loc de spetează, a fost prins de asemenea un covor sau s-au pus perne ornate; în colț, pe ladă, stau așezate pînă aproape de tavan covoare împăturite și perne, înfășate curat în pînză de casă: este zestrea fetei; mesele sunt acoperite de fețe de masă. De regulă, casa e despărțită printr-un perete de vreo trei sferturi de arșin grosime, cu un arc la mijloc; aici se află un mic cuptor, în care se pune un mănunchi de surcele; fumul încălzește întreg peretele și iese pe horn într-un firicel subțire. La cei mai bogați, există încă o despărțitură pentru munca brută și un cuptor de mari dimensiuni. Pe perete, vezi întotdeauna cîte o podoabă, chiar dacă e făcută din pene de cocoș; dar etichete desprinse de pe cutiile de cremă Musatov²² și lipite apoi pe perete, cum am zărit în cîteva din izbele de la noi, n-o să găsești. Înseamnă mult și faptul că, prin părțile locului, de îndată ce fiul ajunge la o anume vîrstă, îl și așează la casa lui și nu trăiește în familii numeroase. De aceea, în astfel de case curate trăiește poporul cel mai grosolan și mai prost, mai necultivat și mai de plîns, capabil să scoată din fire orice rus deprins cît de cît să gîndească. La urma urmei, moldoveanul nu trebuie să locuiască o jumătate de an în casă, să ardă o jumătate de căruță de lemne, să-și țină dobitoacele la căldură pe lîngă el; nici nu-s 30 de suflete în casa sa... Cu toate acestea, nu i-ar strica nici rusului să trăiască în ceva mai multă curățenie; gîndacii poți să-i aduni într-un colț și nu să-i strivești de perete, cum procedează destui de-ai noștri. Iar femeia de aici e mai frumoasă, cu mai mult gust, mai curată. Fiindcă veni vorba, nici n-am zărit vreuna ruptă din cer; am remarcat doar că, de regulă, sunt înalte de statură și zvelte. Îmbrăcămintea lor e alcătuită dintr-o fustă și o cămașă, cu o tăietură lungă la mijloc și încinsă strîns cu un brîu, adesea și dintr-o scurtă, care, totuși, e destul de largă, sau dintr-o rochie obișnuită, încheiată în față, prevăzută și aceasta cu un brîu albastru, roșu sau verde, și dintr-o haină largă, cel mai adesea din mătase (de sărbători), destul

²² E vorba de celebra parfumerie a lui Musatov, din Moscova.

de scurtă, uneori căptușită cu blană... Capul îi este acoperit, ca și la noi, cu un batic, mai mult sau mai puțin scump; părul și-l împletește în două cozi. Straietele de sărbătoare ale celor bogați seamănă întrutotul cu rasele preoților, sunt în cea mai mare parte cusute din mătase și căptușite cu blană... Dar, iată c-am uitat să vă relatez încă un exemplu de lene moldovenească. Când porumbul ajunge la maturitate – tulpina îi este destul de înaltă, cam de un stat de om, – moldoveanul n-o taie, ci doar îi rupe știuleții; la rupere, se risipesc pe pământ câteva boabe; el le calcă cu piciorul și nu mai are nevoie să semene. Cu toate acestea, insuficiența pînii din acești ani, cauzată de lăcuste sau de secetă, exemplul dat de ruși și cerința autorităților ca magazinele să fie pline, necesitatea asigurării furajelor pentru armatele noastre i-a determinat să fie ceva mai sîrguincioși și să cosească din cînd în cînd iarba. Grînele, adică secara și cerealele de toamnă, le seamănă doar pentru brutării și preferă pînii noastre mămăliga. Mă refer, cînd spun acestea, nu la moșieri sau arendași, ci la țărani²³.

Din segmentul de scrisori basarabene ale lui Ivan Aksakov am ales două de mai mică întindere²⁴, adresate, precum toate celelalte, „celor de acasă”, mai exact părinților săi. Ele sunt precedate de două epistole cu caracter inedit, aflate în fondul de manuscrise al Bibliotecii „Mihai Eminescu” din Iași, și care îl privesc pe autorul deja plecat, la data redactării lor, în lumea celor drepți. Prima dintre ele aparține soției lui Ivan Aksakov, Anna Fiodorovna²⁵, și a fost scrisă la Mănăstirea Sf. Serghie din Radonej. Îl are ca destinatar pe episcopul Melchisedec (Ștefănescu)²⁶, semnatarul celei de-a doua scrisori. Nu rezultă din texte dacă venerabilul episcop îl cunoscuse personal pe Ivan Aksakov, dar, cu certitudine, îi citise scrierile și-l aprecia²⁷. Numai simplul fapt că Anna Fiodorovna, cea care s-a ocupat personal de publicarea scrierilor și a corespondenței soțului ei, îi trimite episcopului, la Roman, primul volum de *Opere*, spune deja multe.

²³ Fragment dintr-o scrisoare expedită din Sculeni, pe 22 decembrie 1848.

²⁴ Traducerea s-a făcut după И.С. Аксаков, *Письма к родным. 1844-1849*, Москва, 1988.

²⁵ Anna Fiodorovna Aksakova (1829 – 1889) este fiica mai mare a poetului rus Fiodor Tiutcev. Cu Ivan Aksakov se căsătorește în 1866. A fost domnișoară de onoare a țarevnei Maria Aleksandrovna. Înzestrată cu talent literar, a ținut un jurnal și a scris o carte de memorii, *La curtea a doi împărați*, publicată de curînd la Moscova (în 2008) și extrem de valoroasă prin amănuntele pe care le oferă cu privire la viața înaltei aristocrații din Rusia.

²⁶ Episcopul Dunării de Jos și al Romanului, Melchisedec (1823 – 1892) a urmat cursurile Academiei Teologice din Kiev, a călătorit la Sankt-Petersburg (*Un episod diplomatic*, 1907) și a avut legături cu personalități din sfera teologică și literară din imperiu.

²⁷ Episcopul Melchisedec era abonat la câteva publicații rusești, printre acestea și *Hristianskoe ctenie*.

Scrisori inedite

**Анна Федоровна Аксакова епископу Мельхиседеку
Москва, 20 мая 1886 г.**

Ваше Преосвященство,
Милостивый Архимандрит!

Я распорядилась отправить в г. Роман на имя Вашего Преосвященства, вышедший на днях в свет 1-ый том *Полного собрания сочинений* моего покойного мужа, И.С. Аксакова. Почтительнейше прошу Вас, Владыко, благосклонно принять от меня эту книгу и о получении ею приказать мене уведомить, за что буду весьма признательна, [нераз.] уверенностью, что посылка дошла до назначения.

Напрашиваю себе архипастырского благословения Вашего Преосвященства, с глубоким почтением оставаясь вашею покорной слугой,
А. Аксакова.

Адрес мой: Анна Федоровна Аксакова, Сергиев Посад [Лавра],
Московской губ., дом Якобсона

**Anna Fiodorovna Aksakova către episcopul Melchisedec (Ștefănescu),
Moscova, 20 mai 1886²⁸**

Preasfinția Voastră,
Milostive Arhimandrit!

Am dat dispoziții să se trimită în or. Roman, pe numele Preasfinției Voastre, primul volum, apărut zilele acestea, din *Operele complete* ale răposatului meu soț, Ivan Aksakov²⁹. Cu profund respect vă rog, Sfinte Vlădică, să primiți cu bunăvoință din partea mea această carte, iar de primirea ei să dați poruncă să fiu înștiințată, lucru pentru care vă voi fi deosebit de recunoscătoare, [indesc.] cu încredințarea că pachetul a ajuns la destinație.

Rugîndu-mă pentru binecuvîntarea arhipăstorească a Preasfinției Voastre, rămîn, cu adînc respect, supusa dv. slugă,

A. Aksakova.

²⁸ Scrisoarea e încadrată de chenar negru, prilejuit de decesul soțului ei.

²⁹ În anul 1886, apărea la Moscova.

Adresa mea: Anna Fiodorovna Aksakova, Serghiev Posad, [Lavra], gubernia Moscovei, casa Jakobson.

Эпископ Мельхиседек Анны Федоровны Аксаковой

Роман, 29 мая 1886 г.

Ваше высокоблагородие,
Госпожа Анна Федоровна!

Я имел честь получить Ваше драгоценное для меня письмо от 20 мая, которым вы благоволили известить меня о присылке 1-го тома *Полного собрания сочинений* покойного Вашего мужа, незабвенного Г. И.С. Аксакова.

Честь имею уведомить Ваше высокоблагородие, что я несколько дней тому назад получил названную книгу чрез почту, о чем сердечно благодарю Вас.

Имя покойного Аксакова известно во всей Европе, по его учености, патриотизму и любви к Православной Церкви, Не давно пред смертью он написал в журнале «Русь» отличную статью о нашей Румынии, Очень больно было иметь известие о неожиданной его смерти. Вечная ему память!

Молю Бога о успокоении его в Царствии Небесном «со духи праведников», также о Вашем здравии и долгоденствии, имею честь быть

Ваше Высокоблагородия
Смиранным богомольцем и покорнейшим слугою.

**Episcopul Melchisedec (Ștefănescu) către Anna Fiodorovna Aksakova
Roman, 29 mai 1886**

Înălțimea Voastră, Doamnă Anna Fiodorovna!

Am avut onoarea să primesc prețioasa dv. scrisoare din 20 mai, prin care ați binevoit să-mi dați de veste despre expedierea tomului 1 din *Operele complete*³⁰ ale răposatului dv. soț, neuitatul domn I.S. Aksakov.

Am onoarea de a o înștiința pe Înălțimea Voastră de faptul că am primit, cu câteva zile în urmă, prin poștă, pomenita carte, lucru pentru care vă mulțumesc din toată inima.

Numele răposatului Aksakov e cunoscut în întreaga Europă, prin erudiția sa, prin patriotism și dragostea pentru Biserica ortodoxă. Cu puțin timp înainte de

³⁰ Este vorba de o ediție în 7 volume, apărută între 1886-1887. De îngrijirea ei s-a ocupat Anna Aksakova.

moarte, el a publicat în revista *Rus*³¹ un excelent articol despre România noastră. M-a durut foarte tare vestea morții sale neașteptate. Fie-i țărîna ușoară!

Mă rog lui Dumnezeu pentru odihna lui în Împărăția Cerească „a celor drepti”, de asemenea pentru sănătatea dv. și pentru viață lungă.

Am onoarea de a fi al Înălțimii Voastre smerit slujitor al lui Dumnezeu și servitor prea plecat.

Din corespondența basarabeană a lui Ivan Aksakov

Chișinău, luni, 15 noiembrie 1848

La Bender, am petrecut o zi și o noapte. A doua zi de dimineață, duminică, am mers la liturghie; în biserică, slavă Domnului, era destulă înghesuială, dar moldoveni din cei înstăriți (care, cum bine știți, împărtășesc aceeași credință cu noi) aproape că nu se vedeau... Îmbrăcămintea lor... ciudat, îmbrăcămintea țaranilor este aproape în întregime rusească, doar că există ceva în modul în care o poartă, ceva care îi deosebește categoric. În primul rînd, brîul. Ei nu-l poartă răsucit, ci pe întreaga lui lățime, astfel încît poate măsura de-a curmezișul chiar pînă la 5 sau 6 verșoci, și îl leagă într-un mod cu totul aparte. Șalvarii se poartă și în cizme și pe deasupra lor, dar, cel mai adesea, peste ele. Cojocul e cel mai adesea scurt; părul îl taie rotund, dar nu uniform, ca la noi, ci crescînd de la partea superioară a frunții pînă în partea de jos a cefei, adică, în față părul e scurt, la tîmple ceva mai lung, în dreptul urechilor și mai lung ș.a.m.d. De obicei, părul se piaptănă în sus. De altminteri, vă descriu portul locuitorilor moldoveni de la sate sau al țaranilor; nu mi-a fost dat să văd adevărata îmbrăcămintă moldovenească a oamenilor înstăriți... După liturghie, am mîncat în grabă un excelent scrob la stăpîna casei și, luîndu-mi rămas-bun de la ei, am trecut pe la vechilul³² țaranilor, Șahovskoi, care m-a rugat stăruitor să-i fac această cinste, și pe care m-am jenat să-l refuz. Cu acesta și cu șeful de zemstvă (ceea ce ar fi ispravnicul de la noi) trebuia să merg să inspectez magazinul de pîine din satul Telița³³, iar de acolo să plec direct la stația de poștă, spre care i-am poruncit la Bender și lui Nichita³⁴ să se îndrepte cu bagajul. În Bender nu mai aveam ce face; am fost la închisoare și am intervenit pentru eliberarea unei arestate de sub escortă, deși lucrul acesta nu intra nicidecum în atribuțiile mele, am adunat datele necesare despre evrei și, pe cît am

³¹ Ziarul *Rus*, cu apariție bilunară, a fost editat de Ivan Aksakov, între 1880 și 1886.

³² În rusă, *старичий*.

³³ Sat din raionul Anenii Noi, la 50 km est de Chișinău. În rusă, *Телицы*.

³⁴ Nikita era servitorul care l-a însoțit pe Ivan Aksakov în călătoria acestuia prin Basarabia. Iată cum îl caracterizează, într-una din scrisori, autorul acestor epistole: „un om sîrguincios, bun și cinstit, însă peste măsură de prost, fără știință de carte, lipsit de perspicacitate, cam somnoros...”.

putut, într-o altă chestiune³⁵, m-am împovărat cu tot felul de situații și am pornit la drum. Vechilul țăranilor (există aici un vechil pentru țăranii așezați pe pământul aflat în proprietate și care figurează în evidența Ministerului de Interne), un bătrînel ce trăia de vreo 35 de ani în Basarabia și, propriu-zis la Bender, de vreo 15, m-a ospătat cu un prînz destul de modest și cu vin moldovenesc. Acest excelent vin e neobișnuit de slab; îl beau cu paharele anume pentru faptul că apa în regiune e pe sponci, dar și aceea are un gust sărat, neplăcut; se folosește vinul tînăr și, prin urmare, destul de slab. Costă 15 copeici de argint ocaua, adică 3 pfunduri... Vechilul țăranilor avea un pian ramolit, la care fetița de 12 ani a acestuia executa diferite dansuri. S-a întîmplat nu știu cum ca la Bender să locuiască, vreme de cîtiva ani, un maestru de pian, care își abandonase deja meseria; l-au pus să dea lecții, iar fericita generație din acești ani a locuitorilor din Bender va ști muzică! Acum el nu mai este, iar domnișoarele în creștere vor fi lipsite de asemenea cunoștințe... În cele din urmă, am pornit către sat, pe drumul de țară... Natura în Basarabia arată încă destul de sălbatic... Pământul, chiar dacă rodește fără vreo îmbunătățire, e destul de pietros: întîlnești pretutindeni munți și stînci abrupte: apa e puțină; pădurea de foioase însuflește tabloul. Atîta timp n-am văzut nici o pădure, încît m-am bucurat de cea de aici... Basarabia nu e același lucru cu ținutul Novorusiei³⁶. Își are proprii locuitori, un popor pravoslavnic get-beget: e vorba de moldoveni, care, la rîndul lor, sînt urmașii coloniștilor romani; limba lor e foarte apropiată de italiană, iar fizionomiile le sunt înrudite; doar că populația nu concordă cu suprafața de pământ, doar că peste această țară au trecut atîtea seminții și popoare, doar că stăpînirea turcă a introdus aici un anume element de sălbăticie, încît acest element autohton nu se prea simte... La Telița, am găsit administrația *plășii*, unde pisarul, un cazac bătrîn de dincolo de Dunăre, ține secretariatul într-o excelentă ordine. Nicăieri nu găsești magazine mai bine aranjate ca în această parte a locului. Iar lucrul e de înțeles: aici, pe teritoriul cucerit, voința de fier a guvernatorului militar poate să dea dispoziții mai ușor decît la noi. Magazinele sînt pline cu pîine de toate felurile și există un hambar special pentru porumb. Porumbul poate sta, fără să fie mutat din loc, cel puțin zece ani; cu cît e mai uscat, cu atît e mai bun. Se întîmplă ca pe un știulete să se găsească pînă la 1000 de boabe! Este cea mai îndrăgită pîine a moldovenilor. M-au ospătat, la dorința mea, cu hrana lor de zi cu zi: mămăligă și brînză de oaie. Ultima miroase prea tare a oaie, însă mămăliga e gustoasă și hrănitoare. Se prepară foarte ușor. Se ia făina de porumb, se toarnă apă fierbinte, se amestecă destul de vîrtos, și totul e gata... Acum, despre țărani.

³⁵ Probabil, cea privitoare la „schismatici”.

³⁶ Regiune istorică ce cuprinde fișia de stepă din nordul Mării Negre, cuprinsă între Nistru și Kuban, al cărei principal oraș este Odessa.

Țăranii sînt persoane așezate pe pămînturile proprietarilor. Moșierii nu au drepturi individuale asupra lor, iar ei își păstrează dreptul de a se strămuta; locuiesc pe bază de înțelegeri sau de contracte, încheiate cu moșierii. Acolo unde pe domenii se află proprietarii înșiși, încă e destul de bine; numai că, prin părțile locului, o mare parte din domenii e dată în posesie; în timpul cuceririi, cea mai mare parte a boierilor moldoveni a trecut în Moldova și Valahia, cedîndu-și pămînturile posesorilor sau arendașilor, care i-au supus pe țărani la cele mai grele condiții. Guvernul a venit în ajutorul țăranilor, emițînd *dreapta cumpănă*³⁷ (în 1834), căreia trebuiau să i se conformeze toți cei care n-au încheiat contracte formale cu termen precizat și, în sfîrșit, cei care erau nemulțumiți (una sau alta dintre părți) de contractele lor. Cu această ocazie, au fost împărțiți ei pe *plăși*, conduse de administratorii plășilor, cu crearea acelor vehili pentru țărani și cu supunere în fața departamentului ministerului de interne³⁸. Nu știu din ce motiv, dar în 1846 a ieșit o nouă *dreaptă cumpănă*, insuflată, probabil, de proprietarii bogați și de posesori... Această cumpănă limita în cel mai înalt grad drepturile țăranilor. Spre exemplu, se spune în ea că un țăran care nu are boi primește 3 *fălci* (*falcea* e un pic mai mare decît *desetina*³⁹) de pămînt, pentru care trebuie să lucreze pentru moșier 12 zile convenite. În aceste 12 zile, el e obligat, printre altele, să secere 16 prăjini⁴⁰: s-ar cuveni să facă acest lucru într-o zi, însă, fizic, nu se pot secera atîtea prăjini decît în trei zile. În această proporție și poate chiar mai mare trebuie înțelese aceste 12 zile. Poporul este extrem de sărac și de răbdător. Vestea despre ușurarea situației claselor muncitoare din Galiția încă n-a ajuns aici. Cine știe, poate că starea de lucruri din județele de la graniță e alta. Cu privire la țărani, intenționez să prezint ministerului o situație critică asupra *Regulamentului* din 1846...⁴¹

Ajuns la Țințăreni, nu mi-am găsit omul, or, trebuia să fi ajuns aici cu vreo două ceasuri înaintea mea. Peste o jumătate de oră a ajuns și el, anunțîndu-mă că i-au dispărut două din pernele mele de piele; îmi spune că, mergînd cu teleaga, a tras la o cîrciumă să mănînce, și, în timpul acesta, s-a produs pierderea. Puteam să mă

³⁷ „Dreapta cumpănă” între datoriile și drepturile țăranilor, de pe timpul lui Alexandru Ghica, în Moldova.

³⁸ Regulamentul despre țărani din 24 ianuarie 1834.

³⁹ Vechi unități de măsură pentru suprafață, utilizate în Moldova: *falcea* sau *falca* (din lat. *fals*, *falcis* – „coasă”, adică cît puteai cosi într-o zi) măsura aproape un hectar și jumătate (14.131,95 m.p.); *desetina* (din rs. *десять* – „zece”) era egală cu 1,09 ha.

⁴⁰ O *prăjină* era egală cu aproximativ 180 m.p.

⁴¹ Este vorba de *Regulamentul (Contractul Normal)* din 27 martie 1846, ce stabilea raporturile dintre proprietarii laici sau ecleziastici de pămînturi și țărani, în condițiile în care între cele două părți nu exista un contract benevol privind modalitatea de arendare a pămîntului. Într-un raport adresat de Aksakov Ministerului de Interne, intitulat *Însemnări despre schismaticii din Basarabia*, Aksakov vorbește despre dificultatea aplicării în teritoriu a acestui Contract normal și despre migrarea țăranilor de al un proprietar la altul, pentru a găsi condiții cît mai omenești.

aștept la o asemenea prostie din partea lui, chiar dacă îi poruncisem să ia masa la plecare: indiferent cum s-au petrecut lucrurile, mi-era o ciudă de moarte. În primul rînd, eram nevoit să călătoresc cu teleaga fără perine, în al 2-lea, eram nevoit să-mi cumpăr altele..! Nu-mi dau seama cum s-a făcut că, deși aveam în vedere oameni de calitate, l-am ales pe cel mai rău dintre ei, chiar și după înfățișare.

La Chișinău, am ajuns pe la orele 11 seara. Aici nu găsești un hotel ca lumea, așa că vizitiul m-a dus la un neamț, la care un apartament destul de prost, constînd, chipurile, din trei camere mici, costă o rublă și 25 de copeici de argint pe zi. Noaptea s-a lăsat un ger strașnic, și, în genere, aici am suferit de frig mai mult decît oriunde, căci casele sunt amenajate pentru vară. Un cuptor mic, nici acela din teracotă, pentru trei camere, cu o arhitectură italienească, prevăzute cu nișe înguste...

Mă întrerup mereu, cînd unul, cînd altul. I-am trimis la poștă, mi-au spus că pleacă astăzi la orele 12; iar eu trebuie să trec pe la dumă și pe la judecătoria zemstvei. De la poștă, mi-au adus o singură scrisoare de la voi, scumpii mei tată și mamă! Ciudat. Slavă Domnului că sunteți sănătoși și că toate merg cel puțin ca înainte. Epistola dv. e din 5 noiembrie, așadar de vineri, la o săptămînă după ce-am plecat, iar în ea se vorbește despre o scrisoare trimisă „ieri”. Rămîneți cu bine, vă sărut mîinile, fiți sănătoși. Voi continua scrisorile așa cum le-am început, iar săptămîna aceasta vă voi trimite încă două-trei foi. Îi îmbrățișez pe Konstantin, pe Grișa și pe surori, inclusiv pe Sofia. Nu cumva sînt unchi?⁴² Dea Domnul ca povestea aceasta a lor să se încheie cu bine. Rămas-bun pînă la următoarea poștă. Mă grăbesc. Aseară (astăzi e deja marți), am lucrat la ce credeți?.. La *Vagabondul!*

Al dv., Iv[an] Aksakov

Chișinău, sîmbătă, 18 decembrie 1848

Am primit ieri o scrisoare de la voi, de pe 6 decembrie, dragii mei tată și mamă. În această zi a fost și aici un ger strașnic, iar acum s-a încălzit din nou bine de tot. Ce mult mă bucur că scrisorile mele vă produc atîta plăcere, însă nu toate epistolele din urmă au fost lungi și mulțumitoare. Astăzi, expediindu-vă scrisoarea de față, pornesc la drum spre Leovo, Kahul, Reni, Izmail și, poate, Chilia și Akkerman⁴³. Voi umbla pe șleaul poștei, voi merge și ziua, și noaptea, prin urmare, presupun că voi încheia curînd această călătorie: cel mai mult voi rămîne la Reni și la Izmail. Mi-am schimbat planul și nu voi mai ajunge din nou la Odessa, ci, din Akkerman, o să mă întorc la Chișinău, de unde mi-e mai aproape să ies la drumul mare al Kievului, decît din Odessa. Motivele pentru care nu mai merg la Odessa ar

⁴² Pe 26 decembrie 1848, la Simbirsk, se naște Olga Grigorievna Aksakova, fiica lui Grigori Sergheevici Aksakov. Ei îi va dedica Serghei Aksakov celebrul său basm *Floarea purpurie*.

⁴³ Desigur, Cetatea Albă. Numele de Akkerman e dat de turci, care au cucerit cetatea în 1484, și s-a păstrat pînă în 1918.

fi următoarele: 1. De la Akkerman la Odessa ar fi cam 55 de verste cu totul, însă cele două așezări sînt despărțite de estuarul Nistrului, peste care, vara, se trece cu vaporul, iar iarna pe gheață, cu sania; de aceea, cînd iarna e caldă ori adie vînt cald dinspre mare, mersul cu sania se întrerupe, iar drumul spre Odessa se face prin Bender, aflat la 56 de verste de Chișinău. 2. Am cerut aici, de la Dumă, tot felul de situații, ce vor fi gata abia peste o săptămînă. 3. În sfîrșit, la Odessa ar trebui să trec din nou pe la guvernator și pe la alții, ceea ce mi-ar lua mult timp... Cred că, după ce veți primi această epistolă, va trebui să încetați să-mi mai scrieți. Îmi spuneți, dragă tată, că familia Kartașevski⁴⁴ trebuia să ajungă în jurul datei de 11; înseamnă că acum ei sunt deja la Moscova sau, poate, au și plecat... Dea Domnul ca Vera să fi trecut cu bine peste această întîlnire!..⁴⁵ Voi aștepta cu nerăbdare scrisori de la voi.

Partea a doua a *Vagabondului* se află, într-adevăr, la mine. N-am idee cum s-a putut întîmpla acest lucru, am vrut să v-o trimit, însă mi-am schimbat gîndurile; nu merită s-o trimit expres, iar de pus în coletul pe care l-am expediat de aici marți, am uitat. Săptămîna aceasta am transcris și am corectat finalul primei părți a *Vagabondului*, redactată aici. Au ieșit 5 coli. Apar două personaje noi: un vagabond bătrîn, trecut prin ciur și prin dîrmon, și o domnișoară⁴⁶. Versurile își fac treaba, rimează, totul e așa cum trebuie, însă atenția trebuie îndreptată și la cît de bine sînt creionate aceste figuri care, la o adică, pot să nu trezească o prea mare simpatie. Într-un cuvînt, asemenea pasaje, pe care Konstantin le citește în grabă și fără chef, sub aspect artistic sînt mai presus de pasajele ce descriu frumusețile naturii, iar pentru creator, incomparabil mai dificile. La o adică, există și asemenea părți, cînd pot să se odihnească asupra sunetelor și el, ba chiar și Karolina Karlovna⁴⁷. Finalul e de așa manieră (cîteva pagini), încît pentru el mi-e foarte teamă. Aici, judecata îi aparține cu precădere lui Konstantin. E un asemenea pasaj, încît, dacă l-ai ratat, poate fi distrus fără nici o jenă. Dar nu pot să mă bizui întrutotul pe voi, pe imparțialitatea voastră... Sunteți voi în stare să-mi spuneți răspicat: o porcărie! și să tăiați totul cu pana? Or, eu mi-aș fi dorit să fie cineva care să aibă curajul să-mi spună acest lucru, dacă așa stă treaba. — În ultima dv.

⁴⁴ Este vorba de Nadejda Timofeevna Kartașevski și de fiica ei Maria, care se aflau în drum spre Gubernia Orenburg.

⁴⁵ Vera Sergheevna Aksakova era prietenă cu Maria Kartașevski, însă, în acea perioadă, sora autorului scrisorii suferise o criză de nervi și încerca să evite întîlnirea cu respectiva familie.

⁴⁶ Personaje ale poemului *Vagabondul*; din acestea, doar bătrînul „trecut prin ciur și prin dîrmon” se regăsește în variantele care s-au păstrat din text.

⁴⁷ Ivan Aksakov face trimitere la cunoscuta pe atunci poetă, prozatoare și traducătoare Karolina Karlovna Pavlova (născută Jaenisch, 1807 – 1893), rămasă în istoria literaturii și prin nefericita ei poveste de dragoste cu Adam Mickiewicz, aflat pe atunci (începînd cu 1825) la Moscova. Konstantin Aksakov va publica în revista *Otecestvennîe zapiski* [*Analele patriei*] o recenzie, „Les préludes, par m-me Caroline Pavlof, neé Jaenesch”, la un volum al poetesei, apărut la Paris în 1839.

scrisoare, nu-mi scrieți nimic de Gogol⁴⁸. Probabil că Pogodin⁴⁹ și Șevîrev⁵⁰ au pus stăpînire pe el; cred însă că, odată cu venirea lui Homiakov⁵¹, lucrurile vor sta altfel. De ce stă la el în sătuc?! Situația lui Grișa mă îngrijorează mult. Va deveni și mai grea pentru el, dacă familia Kartășevski vor pleca prin Simbirsk. Sofia va dori să ne arate ce poate, iar această încordare îi va dăuna mult. Ar fi fost mai bine să plece spre Kazan.

Săptămîna aceasta am prînzit la Sturza, la Hoteaev și la guvernator, care a venit din nou, zilele acestea aici, mai exact, la Fiodorov... Sturza, șeful nobilimii din regiune, e un om bogat, burlac, cu o viață dintre cele mai ciudate, duce un trai uimitor de tăcut și de retras; întotdeauna singur în marea sa casă... Nu-i deloc prost, e cultivat, însă flegmatic. Am prînzit doar noi doi. Cu toate acestea, am reușit să-l însuflețesc, iar el mi-a vorbit cu revoltă în glas despre influențele franțuzești și poloneze sub care și-a petrecut tinerețea sa moldo-valahă. Nu știu, oare v-am scris că moldovenii și valahii au litere slavone? M-a uimit mult o carte, tipărită în slavonă: vreau să citesc, dar nu înțeleg nimic. Acum, ei introduc alfabetul latin și înlocuiesc, spre exemplu, litera *uy* cu alte patru: *schz*, în manieră poloneză. Dar e puțin probabil să aibă succes, iar poporul murmură împotriva acestui lucru... Se spune că suveranul a trimis 4 mil. de florini din fondurile proprii, spre a fi împărțiți acelor locuitori din Valahia care au suferit mai mult din pricina acestei revolte prostești...⁵². Și în săptămîna aceasta m-am ocupat de evrei și am intrat în discuții teologice cu aceștia... Îmi arată un loc în *Talmud*, unde stă scris: iubește-ți aproapele ca pe tine însuși, și dau o altă interpretare cuvintelor lui Moise: ochi pentru ochi...⁵³. Mare parte din ei Îl privesc pe Isus ca pe un reformator, și ca pe cineva folositor, dar nu se hotărăsc să-i recunoască esența

⁴⁸ Prietenia dintre Gogol și familia Aksakov este cunoscută, ea datînd din anul 1832. De altminteri, cartea lui Serghei Aksakov, *Istoria cunoștinței mele cu Gogol*, tipărită doar în 1890, rămîne cea mai importantă sursă pentru înțelegerea personalității autorului *Sufletelor moarte*.

⁴⁹ Mihail Petrovici Pogodin (1800 – 1875), istoric, jurnalist și scriitor, profesor la Universitatea din Moscova. Gogol a fost prieten cu Pogodin și a locuit o vreme în casa acestuia. Cei doi au purtat o îndelungă corespondență, păstrată doar parțial.

⁵⁰ Stepan Petrovici Șevîrev (1806 – 1864) a fost unul din cei mai erudiți oameni ai vremii sale, critic și istoric literar, membru al Academiei din Petersburg. De autorul *Revizorului* îl lega o strînsă prietenie: l-a ajutat constant, corectîndu-i manuscrisele, rezolvîndu-i problemele financiare ori cele ce țineau de editare.

⁵¹ Aleksei Stepanovici Homiakov (1804 – 1860), scriitor, pictor, teolog și filosof rus, unul din teoreticienii slavofilismului timpuriu. La noi a apărut de curînd traducerea uneia din lucrările acestuia, *Biserica este una*.

⁵² Este puțin probabil ca Aksakov să nu fi înțeles semnificația și rolul mișcărilor revoluționare din anul 1848 din această parte a Europei. Trebuie însă să ținem seama de faptul că semnatarul epistolei era conștient de faptul că scrisorile îi sînt interceptate și citite și nu-și putea asuma riscul de a spune cu adevărat ceea ce gîndește, în condițiile în care autoritățile rusești erau deosebit de vigilente în a opri pătrunderea ideilor din Apus în imperiu.

⁵³ *Leșirea*, p. 21, 24.

divină; cu toții îi judecă pe evreii din Ierusalim, care L-au răstignit pe Hristos... Uimitor popor. Aproape că nu are altă educație, în afară de cunoașterea *Bibliei*. Fiecare evreu știe să citească în limba lui și cunoaște *Biblia*. Ceea ce i-a și păstrat cu numele de popor, în ciuda faptului că unii din ei vorbesc în germană, alții în polonă, a treia categorie în turcă, iar a patra, în italiană!.. Se înțelege, marea majoritate a evreilor simpli înțelege *Biblia* literalmente și tot literalmente pun în practică ceea ce pus literalmente în practică nu are sens; în schimb, evreii învățați își pierd deja caracterul unilateral și exclusivist al spiritului. Mulți, foarte mulți s-ar face chiar și creștini, însă îi jenează câștigul. Evreii creștinați sînt primiți în serviciu și, cum sînt foarte capabili, au parte de cinuri și decorații și, în genere, de diverse avantaje, încît cred foarte rar în sinceritatea trecerii la religia creștină... Cît de strîns sînt legați între ei! Întrețin aici, din mijloace proprii, o școală evreiască și un excelent spital; în genere, sînt deosebit de filantropi, iar la aceasta îi îndeamnă chiar și dorința de a le arăta creștinilor ce pot, creștini care, fără să acorde importanță acestui lucru, continuă să-i numească jidani afurisiți, să se sfîșie unul pe altul și să trăiască cu totul împotriva învățăturilor lui Hristos... La o adică, e neîndoios faptul că situația istorică dureroasă a evreilor le-a ticăloșit caracterul, orientîndu-le spiritul înspre cupiditate, înspre singura răzbunare, înspre singura putere și autoritate ce le era accesibilă. Mi-au arătat un discurs improvizat, al unui oarecare Sterne. Există în el o secvență puternică, care începe așa: „Sîntem calomniați îngrozitor!..” Săptămîna aceasta am fost, într-una din seri, la o familie de evrei, am găsit acolo oameni foarte cultivați, și nu doar bărbații, ci și doamnele; în serile de iarnă, la ei se fac lecturi cu voce tare, iar în ajun, doar ce-au terminat *Suflete moarte*. Cu toate acestea, îmi voi păstra tot timpul chemarea de rus și de creștin ortodox în fața lor, fără să fiu atras cîtuși de puțin de ispita educației general umane, căci, după cum am mai scris, nu sînt elin, nici iudeu⁵⁴, ci sînt – nu cosmopolit, ci creștin... Directorii școlii lor m-au rugat să notez vizita mea în albumul lor ; i-am refuzat, dar n-am avut încotro, am întocmit o poezioară, pentru care am furat cîteva versuri chiar de la mine și în care, dînd glas ideii că educația îi va smulge de sub dominația prejudecăților naționale și-i va aduce la Creștinism, spun:

Am cugetat: în bine înflorească
 Cunoașterea în anii lor cei cruzi,
 Și al prejudecății lanț cît mai curînd
 Sfărmat să fie de libertatea altei învățături!
 Își va purifica Israelul datinile sale
 În văpaia științei înțelepte,
 Și din nou vor înălța învățătura dragostei
 Sfintele sunete evreiești! ș.a.m.d.

⁵⁴ Trimitere, desigur, la *Epistola către Galateni a Sfințului Apostol Pavel*, p. 3, 28.

Cu bine, totuși, dragii mei tată și mamă, vă sărut mâinile și vă felicit cu prilejul Anului nou. Îi îmbrățișez pe Konstantin și pe surori. Nu știu când veți primi scrisoarea de la mine...

Al dv., *Iv. Aks.*

Abstract

In the short line of Russian writers who left valuable notations about Bessarabia and the Danubian Principalities there is also the name of Ivan Aksakov, an author almost unknown within the Romanian culture, but greatly beloved and appreciated by Russians; a poet and critic first, Ivan Aksakov also numbers among the most awesome newspapermen from the second half of the 19th century. Before anything else, our aim is to follow Aksakov's eye over the Romanian border. However, we have enhanced not only the writer's perspective on the Romanian society and mores, as attested by his letters, but also the marked biographical features of Aksakov's writing which, making use of autobiographical elements, portrait techniques (owing much to the tradition of physiognomies), travel accounts, and memoirs, bring to the fore the worldly man's image.

Keywords: Ivan Aksakov, Russian writers, 19th century, Romanian society, notations about Bessarabia and the Danubian Principalities.